

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ ТА ОСВІТИ НА ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця (м. Київ)

Резюме. У статті проаналізовано особливості духовного становлення сучасної людини, специфічні риси її релігійної свідомості, причини зростання релігійності. Обґрунтовується необхідність подолання стереотипів протиставлення віри та розуму, релігії та науки, налагодження діалогу з релігією в процесі гуманізації вищої освіти.

Ключові слова: духовність, релігія, віра, розум, освіта.

Парадигмальний дискурс освіти привертає сьогодні особливу увагу педагогів, психологів, філософів, соціологів та ін. представників соціо-гуманітаристики. Система освіти представлена в термінах «розвиваючої», «когнітивно-інформаційної», «компетентнісної», «особистісної», «аксіологічної» тощо. На наш погляд, їх комплементарне об'єднання можливе на основі людиноцентричної парадигми, спрямованої на цілісне відтворення людини як особистості в її фізичних, психічних, соціальних і духовних якостях.

Метою освіти в Україні визначається всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [6].

На жаль, у сучасній вищій школі ще не подолані тенденції інтелектуалізму, зведення освіти до навчання, тобто заміни культу людини культом знань і навичок. Російські дослідники В.Атоян, Н.Козакова вважають основним завданням університету пошук істини в процесі дослідження, передачу і розповсюдження її в процесі навчання, формування особистості з високою інтелектуальною культурою в процесі виховання [2]. Отже, поза увагою залишаються почуття, емоції, стани, моральні норми, цінності, тобто внутрішній душевний і духовний світ особистості. Як не згадати про пророче питання архієпископа Луки (В.Ф.Войно-Ясенецького): «Чи не в тому криза освіченої людини, що у неї «розум з серцем не в злагоді»?».

Напротивагу, в центрі людиноцентричної

парадигми освіти постає примат людини, її свідомості в системі чинників саморозвитку людини та суспільства, що зумовлює особливу роль гуманітарної освіти у підготовці сучасних фахівців.

Зростання значення гуманітаризації та гуманізації освіти у сучасному світі проаналізовано й доведено у працях провідних вітчизняних і зарубіжних вчених (М.Моїсеєв, П.Козловські, П.Дракер, В.Андрущенко, Л.Губерський, В.Кремень, М.Михальченко, Ю.Яковець та ін.). Проблемам вищої медичної освіти у сучасному глобалізованому світі, зокрема в контексті впровадження Болонської системи, присвячені наукові дослідження І.Булах, О.Волосовця, В.Москаленка, Ж.Возіанової, Л.Остапюк, О.Яворовського та ін.

Освіта як соціокультурний феномен функціонує у загальнокультурному просторі у взаємодії з ін. соціальними інституціями. Як зазначає О.І.Тарасова, «можна провести паралель у типології культури і типології освітніх систем», якщо «звернути увагу на відповідність основних парадигмальних принципів культури та освіти» [10].

Важливою особливістю сучасної доби є перехід від моноцентричних (теоцентричних, раціоналістичних та ін.) культур до культури поліцентричної, плюралістичної. Це зумовлює, з одного боку, зростання свободи людини, вивільнення її від монополії культурних, ідеологічних впливів, а з іншого — значно ускладнює процеси її соціалізації, ідентифікації. В умовах сучасного глобалізованого світу, постмодерної культури людина вступає у «добу бездомності» (М.Бубер), вона живе в умовах швидкоплинного часу, непередбачуваних ситуацій, знаходиться на перетині різноманітних, часто різноспрямованих впливів (політичних, ідеологічних, релігійних, інформаційних тощо) і ціннісних настанов. В таких умовах люди-

ні важко віднайти власну «духовну нішу», основу для вкорінення у бутті. Саме традиційні соціальні інститути (сім'я, релігія) постають для багатьох людей такою духовною опорою.

Проблеми духовності та духовного становлення людини розглядалися в працях С.Аверінцева, А.Алексєенко, М.Бахтіна, Е.Левінаса, Г.Померанца, В.Табачковського та ін. Особливе значення мають підходи богословів (Іоан Златоуст, П.Пустинник, А.Сурождський, Св. Лука (В.Ф.Войно-Ясенецький), О.Мень), філософів, психологів (М.Бахтін, Л.Буєва, С.Кримський, Л.Коган, В.Франкл та ін.), в яких розрізняються власне душевні (психічні) та духовні процеси та стани; духовність розглядається як сутнісна ознака людини, яка пов'язується зі «смысловими вимірами індивіда» (М.Бахтін), способом самотворення особистості. Метою даної статті є дослідження значення релігії та освіти у духовному становленні особистості на основі міждисциплінарних, інтегративних підходів.

За оцінками експертів, нині менше 10% населення світу вважають себе атеїстами, а більше 80% людей у світі відносять себе до певного віросповідання; 10% є нерелігійними (не почують себе належними до певної конфесії, але не вважають себе атеїстами) [8]. Сьогодні найбільшу кількість адептів має християнське віросповідання – 33% населення світу.

Позитивна динаміка релігійності населення спостерігається й в Україні. За результатами дослідження «Релігія та цінності українців», проведеного в рамках міжнародного проекту ISSP Київським міжнародним інститутом соціології, Центром «Соціальні індикатори» 78% населення ідентифікують себе православними; приблизно однакова кількість вважають себе парафіянами Української православної церкви Київського патріархату та Української православної церкви Московського патріархату – близько 36%; примітно численнішу групу становлять ті, хто вважають себе православними, але не відносять себе до конкретної православної церкви (42%); 7% населення є греко-католиками [8].

Оцінка сучасного стану релігійності в Україні є окремою проблемою, яка потребує спеціального дискурсу на основі міждисциплінарних (релігієзнавчих, філософських, соціологічних, психологічних та ін.), комплексних підходів. На нашу думку, серед загальних факторів слід враховувати духовно-світоглядну еволюцію суспільства, нові виробничо-економічні умови, освітньо-культурні

впливи, обсяг і розмаїття релігійної стимуляції. Сукупність цих факторів стимулює дію механізму «мятнікової свідомості» - в даному випадку рух від декларованого атеїзму до релігійності постсоціалістичного суспільства. Необхідно враховувати й те, що достатньо високий рівень довіри до релігійних інституцій значною мірою компенсує в суспільстві низький рівень довіри до ін. соціальних інститутів. Так, 20,5% та 23,8% населення України «повністю» або «значною мірою» довіряють церкві, ще 29,8% респондентів відзначають те, що «скоріше схильні довіряти релігійним організаціям». Порівняно високий рівень довіри респонденти висловили й до соціального інституту освіти: 10,6% - «повністю довіряють», 21,7% - «переважно довіряють», 38,6% - «скоріше довіряють» [8, с.42, 43].

Проте, мабуть основна причина криється у самій природі релігії, яка виконуючи важливу психотерапевтичну функцію, на відміну від світських соціальних інститутів, безпосередньо звертається до внутрішнього світу людини, зміцнює її віру, надає надію, рятує від відчаю у найскрутніших життєвих ситуаціях. За результатами опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології АПН України (2006 р.) серед переваг, які надає релігія респонденти на перше місце поставили таку характеристику, як «внутрішній спокій», у якій вбачається як суто духовний, так і психологічний зміст. Дві наступні цінності («духовне очищення» та «усвідомлення сенсу життя») виразніше віддзеркалюють духовний аспект вірування [4].

Слід відзначити й деякі специфічні риси релігійності сучасної людини. Як відомо, релігійність є суб'єктивним фактором релігійних відносин. Релігійність передбачає ставлення людини до релігії – «організованої системи вірувань, практик, ритуалів і символів, призначених аби (а)

Таблиця 1

		Розподіл відповідей (%)
1.	Внутрішній спокій	60,9
2.	Духовне очищення	54,3
3.	Усвідомлення сенсу життя	46,2
4.	Почуття впевненості	23,3
5.	Корисні заняття	16,2
6.	Почуття співпричетності	14,2
7.	Приємні переживання	7,0
8.	Цікаві знайомства	4,3

сприяти відчуттю близькості до священного чи трансцендентного (Бог, вища сила, гранична істина) (б) заохочувати відчуття належності й відповідальності за інших у спільноті» [15]. До основних ознак релігійності відносять такі: релігійна віра; релігійні практики (дотримання ритуалів та релігійних обрядів); ідентифікація з певним віросповіданням, релігійною громадою.

Можна погодитися з думкою, що сьогодення релігійна свідомість у її філософському, релігієзнавчому та соціологічному аспекті набуває нового розуміння, адже розмиваються її попередні, чітко визначені рівні та сталі ознаки, постає нова невоцерковлена, навіть подеколи позаконфесійна, значно індивідуалізована релігійність [13]. Наприклад, віра в Бога, навіть щоденні молитви сучасної людини не завжди супроводжуються дотриманням ритуалів, релігійних обрядів та інших «класичних» ознак релігійності.

Релігієзнавці відзначають процеси індивідуалізації й персоніфікації релігії у сучасному секуляризованому суспільстві, що не властиво традиційним культурам. На думку С.Аверінцева «масова релігійність століттями трималася на тому, що віру всмоктували з молоком матері», сьогодні «в традиційних ареалах християнства віра все частіше з автоматично успадкованого атрибуту перетворюється у предмет особистісного вибору» [1].

При дослідженні релігійності соціологи вирізняють різні її рівні. Наприклад, до категорії «однозначно релігійних» відносять 11 % дорослого населення України, радше релігійних – 29 %, частково релігійних, частково ні – 43 %, радше нерелігійних – 11 % і абсолютно нерелігійних – 7 % [8].

Проте, на наш погляд, за критерієм мотивації віри, віруючих можна розподілити на два типи. Перший тип – це люди, для яких існує велика залежність від зовнішньої мотивації. І в Україні, час від часу, існує мода на конкретну релігію – у середині минулого століття існувала мода на християнську символіку, розповсюджувалися східні релігії; початок ХХ ст. характеризувався модою на нові нетрадиційні рухи, а також модою на релігію протестантизму. Представники цієї групи часто демонструють «показову» релігійність, публічно дотримуючись обрядів, ритуалів. Але важливим є те, що за мірою збільшення мотивації якість релігійної діяльності спочатку підвищується, а потім поступово знижується, як внутрішньо несприятливо, неорганічна.

Другий тип – це віруючі люди, у яких мотивація до релігійної діяльності має внутрішнє джере-

ло, відбиває складний, подеколи драматичний шлях духовного сходження людини до Бога, Абсолюту. Всупереч існуючим уявленням про релігійну дійсність як щось стійке, незмінне, консервативне, догматичне, релігійне становлення людини, становлення її віри – це завжди процесуальність і те, що умовно можна назвати «результатом» - це тільки основа для наступного критичного самопізнання, для переосмислення власних думок, власних вчинків.

В філософії ХХ ст. виникають такі категорії для позначення діалектики людського життя, духовного світу людини як категорія «duree» у творчості французького мислителя Анрі Бергсона. «Duree» - означає протяжність, плин суб'єктивного часу, коли сам час рухається в таємничих глибинах душі людини, коли людина може повертатися до одних і тих самих асоціацій, переживати і відчувати будь-які миттєвості власного життя.

Духовність є якістю трансцендентно зорієнтованої особистості. Людина є єдиною істотою, відкритою до трансцендентування. Створена Богом за «образом» і «подобом» Бога (Бут. 1: 26, 27), завдяки вищим проявам духу, свідомості й самосвідомості, самоволодінню та свободі людина може виходити за межі свого наявного буття, прагнути до Досконалості, Гармонії, Абсолюту. Якщо «образ» постає як те, що людина отримала при створенні її Богом, то «подоба» - це те, що повинна людина досягнути через вдосконалення, щоб уподібнитись Творцю. Ідея Боголюдини в християнстві відкриває не тільки «шлях згори»: сходження Бога до людини через Боговтілення, а й зворотній шлях: сходження людини до Бога, утвердження її через віру, любов, «закоханість у Христа» (М.О.Бердяєв), самопізнання, чесноти, моральні дії та вчинки.

Духовне сходження людини вимагає від неї концентрації всіх її внутрішніх сил: духовних, психічних, інтелектуальних, фізичних, адже «наше тіло, наша душа, наш дух складають єдине ціле» (А.Сурожський). І далі, аргументуючи зв'язок між душевним і духовним в людині, митрополит Антоній Сурожський посилається на слова Серафима Саровського: «святості можна досягнути завдяки рішучості, а рішучість – це предмет волі, це – предмет розуму, свідомості, і тому наша душевність відіграє вирішальну роль. Наш дух – не може зрушитися без того, щоб наша душевність не брала участі в його відродженні та сходженні до Бога» [11].

Виникає питання й про когнітивну компонен-

ту формування духовного світу людини. Важливе значення у сучасній культурі, особливо освіті, має подолання стереотипів протиставлення віри та розуму, а в кінцевому рахунку - науки, філософії та релігії. Не заперечуючи специфіки раціонально-логічного, доказового пізнання, на якому ґрунтуються наука, філософія та релігійного сприйняття дійсності, базовим компонентом якого є віра, емоційно-чуттєве сприйняття дійсності, слід відзначити, що феномен віри (у широкому значенні) є важливою складовою будь-якої пізнавальної діяльності людини. Відомий вітчизняний філософ освіти В.Скотний обґрунтував лінгвістичний аспект природної єдності віри і знань, що проглядається у таких поняттях, як «достовірність», «перевірка», «вірогідність» і навіть у цілком не українському слові «верифікація», тобто в поняттях, які належать, здавалося б, переважно до категоріального апарату релігії, корінний компонент якої «замішаний» на понятті «віра» [9].

Знання без віри є мертвим, оскільки «сама віра надає силу знанню», «пробуджує й заохочує дух дослідження» [5, с.65]. Розвиток науки неможливий без віри вченого у кінцевий результат, натхненної праці, безпосереднього осяяння істини (інтуїції), нарешті віри у себе, свої власні сили і можливості. Ю.Канигін, В.Кушерєць наголошують на елементі «космізму» у світогляді видатних вчених, тобто визнанні доцільності, розумності, творчого початку у Всесвіті [3]. І в цьому сенсі, дійсно, «наука без релігії – небо без сонця». В зв'язку з цим зрозуміло, чому у житті науковців релігія відіграла таку значну роль. Професор Деннерт переглянув погляди 262 відомих природознавців, включаючи видатних науковців цієї категорії, й заявив, що серед них 2 % були нерелігійними, 92 % - віруючими [5].

Водночас не тільки пізнання містить у собі певні моменти віри, віра обов'язково містить процеси споглядання, пізнання та їх результати. Для того, щоб вірити, слід знати у що віриш, отже віра без знань не існує. Зрозуміло, що рівень знань віруючої людини залежить від її освітнього рівня, особливостей психічного складу, індивідуального релігійного та життєвого досвіду тощо. В історії християнства описаний феномен «нерозвиненої віри» або «віри вугільника», який характеризується мінімальною раціональною складовою. М.Лютер у свій час заявив, що у кого немає іншої віри, крім віри «вугільника», той прямує до пекла. Проте католицизм, починаючи з папи Інокентія III, визнає і «нерозвинену віру», оскільки церква

виробила догмати, вчення, які підтверджують здібності та розуміння деяких пересічних людей з обмеженими інтелектуальними можливостями.

Раціональна складова набуває особливого значення у свідомості сучасних віруючих, без чого неможливо пояснити вищеозначений феномен індивідуалізації та персоніфікації релігії, який ґрунтується на свідомому та вільному виборі особистості. В.Ф.Войно-Ясенецький у своїй філософсько-теологічній праці «Наука та релігія», обґрунтовуючи значення такого вибору людини на шляху любові до Добра, Світла, Істини, посилається на роман Ф.Достоевського «Брати Карамазови»: «великий інквізитор докоряє Христу саме за те, що Він відкинув будь-який примус у виборі світогляду, й запропонував те, що пересічній людині найважче, - свободу вибору: «Ти забажав свободної любові людини, щоб вільно пішла за Тобою, яку Ти спокусив та полонив» [5, с. 109].

Реалії сучасного життя спростовують стереотипи протиставлення віри та знань, релігії та науки. Всупереч очікуванням, що рівень релігійності зменшиться зі зростанням рівня освіти, в Україні люди з вищою освітою не демонструють схильності до нижчого рівня віри [8]. Достатньо показовими є факти, що рівень задекларованої релігійності серед молоді вище за середній у суспільстві (54 %), ще більш високу позицію має цей показник у студентства. За результатами суцільного опитування студентів I-VI курсів, проведеного у листопаді-грудні 2013 р. за ініціативою ректора НМУ імені О.О.Богомольця академіка В.Ф.Москаленка, визнали себе віруючими 67,7 % студентів університету.

Отже, сьогодні нагальним є питання про налагодження внутрішнього діалогу між раціональним та ірраціональним, надраціональним, *cogito* та *credo* у духовному розвитку людини, що потребує відповідних змін у соціально-культурному просторі нашого суспільства, зокрема, системі освіти. Йдеться про те, що різні форми духовної культури, вироблені людством за свою історію (наука, філософія, мистецтво, релігія) були спрямовані на формування та реалізацію різних духовних потреб людини.

В зв'язку з цим особливого значення набуває поглиблення процесу гуманізації вищої освіти, що вимагає якісних змін у викладанні навчальних дисциплін, особливо дисциплін соціально-гуманітарного циклу, зокрема філософії. Саме філософії, на наш погляд, в силу її специфіки, природи філософських знань належить особлива роль

своєрідного «містка» у налагодженні діалогу з релігією в системі вищої освіти. Як відомо, філософія і наука, є формами раціонального, теоретичного осягнення дійсності. В той же час, за словами видатного іспанського філософа ХХ ст. Х.Ортеги-і-Гассета, філософія – не наука, вона дещо більше... Специфіка філософської рефлексії проявляється у формуванні всезагальних, глибинних засад усвідомлення Універсуму, які в силу своєї граничності не тільки не піддаються емпіричній перевірці, а й фактично подвоюють світ, оскільки за завісою явищ розум філософа намагається проникнути у дійсну сутність світу, метафізичне буття. Філософія є формою світоглядних знань, тобто духовно-практичного освоєння світу, включаючи світ власної суб'єктивності; вона ґрунтується на цілісних, інтегративних і, водночас, ціннісних підходах до людини, що об'єднує філософію з релігією і відрізняє від конкретно-наукових підходів. Як зазначає М.В.Попов, «разом із релігією вона стає тисячолітньою традицією розвитку духовності в житті кожної людини, незалежно від її ставлення до філософії... Філософія потрібна людині для душі, для культури духу, для культури мислення, культури людських стосунків, культури людської особистості» [7].

Сьогодні перед освітянами постає достатньо складне питання: як поєднати дотримання конституційних принципів секуляризованого суспільства, відокремлення церкви від держави, держави від церкви з використанням величезного духовного потенціалу релігії, гуманістичного змісту християнських цінностей у духовному вихованні молоді ?

Винесення релігійної освіти молоді за межі навчальних закладів (сьогодні, як відомо, функціонують недільні школи, катехатичні курси, центри християнської культури тощо) або зведення її лише до позааудиторної виховної роботи зі студентами, на нашу думку, суттєво звузиться духовний потенціал всієї системи світської освіти, зокрема вищої школи. Вивчення релігії як соціокультурного феномену має стати важливим компонентом соціогуманітарних наук та освіти. Проте налагодження діалогу з релігією в системі сучасної освіти повинно ґрунтуватися на принципах конфесійної незаангажованості, толерантності, свободи совісті й віросповідування. Лише на таких засадах можливо забезпечити вільний індивідуально-духовний пошук студентів, формування усвідомленої віри або інших світоглядних позицій.

Студенти повинні мати можливості не тільки отримати знання про релігію (ці потреби частково задовольняв курс релігієзнавства, який сьогодні, на жаль, набув статусу вибіркового), а й осягнути її морально-етичну складову, ціннісні засади. Вкрай позитивне значення має впровадження у вищих медичних закладах України нових дисциплін морально-етичного спрямування за вільним вибором студента. В навчальному плані НМУ чітко простежується ідея безперервної гуманітарної, зокрема етичної освіти. Засвоєння студентами-першокурсниками загально-етичних принципів і норм продовжується й поглиблюється на старших курсах, зокрема, при вивченні нормативної дисципліни «Основи біоетики та біобезпеки» (3-й курс), елективного курсу «Основи християнської етики та моралі» (IV-V курси). Враховуючи особливості конфесійного складу студентів НМУ, колектив кафедри філософії та соціології працює над розробкою паралельного курсу з Основ ісламської етики та моралі.

Проте, на нашу думку, впровадження дисциплін за вільним вибором передбачає усвідомлений, осмислений вибір студента як самостійного суб'єкта навчально-виховного процесу, який неможливий без фундаментальної соціально-гуманітарної підготовки, особливо ґрунтовної філософської освіти. Суттєве скорочення кількості аудиторних годин при вивченні філософії зумовлює необхідність звуження змістовної частини предмету, зокрема винесення на самостійну роботу актуальних проблем філософії релігії. В.Ф.Войно-Ясенецький вважав, що серед основних причин стереотипів суперечності науки релігії у свідомості студентів, і взагалі освічених людей, є поверховість знань у галузях науки, релігії, а особливо філософії, зокрема теорії пізнання, або гносеології [5, с. 40].

Не випадково, проблеми сучасної філософської освіти привертають особливу увагу вітчизняних і зарубіжних науковців та освітян. Так, А.Толстоухов подолання існуючої кризи вбачає у поверненні до практичної філософії, що сприяє моральному вдосконаленню особистості та є прозорою і зрозумілою кожному, тобто є філософією для всіх [12]. Підтримуючи цю думку, ми вважаємо, що поверненню до «практичної філософії» має сприяти не тільки спрощення, а й посилення профілізації у викладанні філософії та ін. соціально-гуманітарних дисциплін у спеціальних (медичних, технічних та ін.) ВНЗ України, забезпечення міждисциплінарних, інтегративних зв'язків у системі сучасної вищої освіти.

В зв'язку з цим особливе значення має впровадження у системі вищої медичної освіти нормативної дисципліни «Основи біоетики та біобезпеки». Під час роботи П'ятого Національного Конгресу з біоетики (вересень 2013 р.) неодноразово лунала думка, що біоетика «реанімувала» філософію. Дійсно, не можна заперечувати, що фундаментальні філософські проблеми: життя та смерті, людського існування та сутності людини, її гідності та свободи, цілісності, морального ставлення до всього живого тощо ніби-то оголилися, позбулися надмірної абстрактності під тиском конкретики біоетичної та біомедикоетичної проблематики. Необхідно враховувати, що біоетика як інтегративний напрям сучасних знань по суті виходить за межі звичайної міждисциплінарності, оскільки йдеться про інтеграцію наукових (раціональних) і ціннісно-нормативних підходів, які містяться не тільки у філософії, етиці, а й в інших формах духовної культури, передусім релігії. Біоетика ґрунтується на діалозі та взаємодії не тільки природничих наук, медицини і гуманітарних знань, а й науки та релігії, філософії та богослов'я (теології) в питаннях збереження життя на планеті в усій багатоманітності його форм, виживання та стійкого розвитку людства в умовах інформаційно-техногенної цивілізації. Тому в процесі викладання цієї дисципліни важливо забезпечити діалогічність, полемічність, рівнопредставленість різних напрямів світської біоетики та релігійних підходів, їх аналіз, співставлення, відкрите обговорення та досягнення певного консенсусу на основі гуманістичних цінностей.

Висновок. Релігія постає важливим засобом самопізнання, самовдосконалення людини, відтворення її в цілісності як духовної, душевної та тілесної істоти. Нагальною потребою сучасного українського суспільства є пошук ефективних механізмів взаємодії релігії та освіти у формуванні духовності сучасної молоді на основі гуманістичних цінностей, толерантності, конфесійної незаангажованості.

ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИИ И ОБРАЗОВАНИЯ НА ДУХОВНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА

Васильева И.В.

Резюме. В статье анализируются особенности духовного становления современного человека, специфические черты его религиозного сознания, причины возрастания религиозности. Обосновывается необходимость преодоления стереотипов противопоставление веры и разума, религии и науки, налаживание диалога с религией в процессе гуманизации высшего образования.

Ключевые слова: духовность, религия, вера, разум, образование.

THE INFLUENCE OF RELIGION AND EDUCATION ON SPIRITUAL DEVELOPMENT OF HUMAN

Vasylieva I.V.

Resume. *The article analyzes the features of modern spiritual development of human, specific features of its religious consciousness, reasons of religiosity growth. The necessity of overcoming stereotypes of contrasting faith versus reason (mind), religion versus science is justified, as well as the establishing of dialogue with religion in the process of humanitarization of higher education.*

Key words: *spirituality, religion, faith, reason (mind), education.*

Список использованной литературы

1. Аверинцев С. Собрание сочинений. София – Логос. Словарь. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – С. 649, 651.
2. Атоян В., Козакова Н. Университеты в современном обществе // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С. 3-9.
3. Библия и современная наука / Каныгин Ю., Кушерец В.. – 2-е изд., доп. и перераб. – К.: Знання України, 2005. – С. 25.
4. Васютинський В.О., Ліщинська О.А. Ставлення громадян до релігії та поширення «нетрадиційних релігій»: результати виникнення громадянської думки населення України / Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К.: ТОВ «Легкоінк», 2006. - С. 9.
5. Войно-Ясенецкий В.Ф. (Святитель Лука). Наука и религия. – 2-е изд., испр. – Симферополь: ОАО «Симферопольская городская типография» (СГТ), 2009. – 160 с.
6. Закон України «Про Освіту» // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 34. – С. 451.
7. Попов М.В. Філософія релігії: Навчальний посібник для вузів III-IV рівнів акредитації. – К.: Видавничий дім Асканія, 2007. – С. 21, 22.
8. Релігія та цінності українців. Науково-публіцистичне видання. – К., 2009. – 96 с.
9. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному. – Дрогобич: Вимір, 2004. – С. 249.
10. Тарасова О.И. Образовательные парадигмы и информационная культура. URL: <http://portal.gersen.ru>
11. Тайна человека. – М.: Издательство Православного братства святого апостола Иоанна Богослова, 2008. – С. 277, 281.
12. Толстоухов А.В. Новый вимір філософії для всіх / А.В.Толстоухов // Практична філософія. Науковий журнал. - № 2, 2012 (№ 44). – С. 3-8.
13. Филипович Л., Гаврилова Н., Єрьомічева Г., Ігнатова С. Релігійна свідомість віруючих у перехідних суспільствах як об'єкт наукового дослідження / Л.Филипович, Н.Гаврилова, Г.Єрьомічева, С.Ігнатова // Релігія та соціум. – 2008. - № 2. – С. 116-120.
14. Johnson T.M., Barrett D.B. Religions Affiliation // Encyclopedia of Population / Eds. P. Demeny G. Mc.Nicoll. – New York: Macmillan Reference USA, 2003. – Vol. 2. – P. 835-837.
15. Koenig, Harold George; McCullough, Michael E.; Larson, David B. Handbook of religion and health. – Oxford University Press US, 2001. – P. 18.